

تورک پوردی

①

تألیف : تورک پوردی

مقدمه : محمد علی

۱۳ حزیران ۱۳۳۹

صافی ۱۸

۲

واقعا بومعبدك طرز انشاسی و خارجاً اصول تزیینی و هله جههسی (غوتیق) طرز معماریسنه مطابق، کهرلری ده بو طرزده ایسه ده، خداوندکار حضرت تلرینک اثار مدنیهلرنده روم معماریلری استخدام ایتدیکی قیدینه باقیلورسه، بونکده انلر واسطه سیله ویزانس طرز معماریسنده یاپدیرلدیغی قبول ایدیلور. قبه سی سائر معابد اسلامیه کبی یوکسک دکدر، باصیقدر.

اولیا چلی ده خداوندکار غازینک بروسه ده انشا ایتدیردیکی بعض مبانیده روم معماریلری استخدام ایتدیکی خبر وریور.

استانبول محبلی جمعی اعضاسندن

محمد ضیا

سایمت

آلتایله طوغری

(باشی ۱ نجی بیلک ۱۲ نجی سایمسنده)

چولقوفک اداره سنده اولان روسلر، ایسکدر طرفلرنده طویلانان صایداق عسکرینی پریشان ایتدکدن صوکر کنیسنی ده حیلله ایله جلب ایدرک اسیر صورتیه مسقوايه کوندرمشلردی. فقط کوچوم خانی اورتدن قالدیرمق نغایت مشکل ایدی. چونکه بو ذات پک آجی تجربه لرله روسلرک هیچ بر سوزلرینه اینامق جائز اولیان حیللی، دسیسه لی بر عنصر، پک آز مرد بر قوم اولدقلرینی اوکره نمش، آنکچون مسقوادن کلن تهدید آمیز مکتوبلری دکل، عفو فرمانلرینی بیله قبولدن استکاف ایدیوردی. حقیقه هر طرفدن بویوله طالعمر لکلره معروض قالان بوقهرمان اولونجه یه قدر قیرغیز - قازاق صحرالردن - طویلایه بیلدیکی عسکرلریله اوزرلرینه کلن بوسیل بلایی دفعه چالیشمشدر.

۱۵۹۱ دە « جەيلاو كۆل » طرفلار ئىندە كۈچۈم خان مغلۇب ايدىلەكەن بىش
 آلتى آي سو كرا سىيرىي شىرقىنك شىمال طرفلرى كاملا روسلر ك ىد استىلالرىنە
 كچمشىدى .

سىيرىي شىرقىنك جىنۇب طرفلار ئىندە كى اقوام على الا كثر جىفت
 سورماك ، حيوانات ىتشىدەرمكە مشغول وصالق و مسالمتى سور ، بك آز
 جنكاور كىمسەلر بولندىغىنەن روسلر بولارە بك آز اهمىت و ىر يورە ، ەرنەوقت
 اىستىرلرسە اللە اىتمك قابل اولەيىلە جىككى دوشنىورلردى . آنكىچون بوللر
 اوزون مدتلىر روسلر ك ەجۇمنە معروض قالماسان كندى حاللار ئىندە راحت
 كچندىلر . فقط روس مؤرخلرىنك سوزلرىنە كورە بوللر آره صرە
 چاپوچلىق ايدەرك قومشولرى بولنان روسلرى راحت ىراقىدقلىرى كى ،
 مسقط ايلە بخارا وچىن آراسىندە مناسبات تىجارىە تاسىس اىتمەلرىنەدە
 مانع تشكىل ايدىيورلردى . آنكىچون مسقوالىلر سىيرىيانك جىنۇب طرفلرىنەدە
 تحت استىلالرىنە آلمغە قرار و ىردىلر . تخمىنلرىنە كورە بورالرە التىجا ايدىن
 كۈچۈم خان اتىباغىنەن ماعداسىنك قارشولرىنە چىقەجىقى خاطرلرىنە بىلە
 كتىرمامشلىر ، نوغاي ، قىرغىز - قازاق ، قالموق ... كى اقوامى حسابە
 قاتمامشلىردى . فقط وقوعات باشقە درلو اولدى : بوقوملر ايلەدە چارىشقى
 لازم كەلدىكى آكلاشىلدى .

اون سىكزىنچى عصر دە اىرتىشك يوقارى طرفلرى بويونچە اومسقى ،
 يامىشوسقى ، سىمىيالاتىنسقى ، اوسقامىناغور سقىدە ميدانە كىرىيان استىحكامات
 خطى ايلە آلتى طاعلىرى ، تورك - قازاق اووالرىنەن تامامىلە تفريق ايدىلەرك
 اىرتىش سواحلى كاملا روسلر ك ىد استىلالرىنە كچمشىدى . ۱۷۲۵ دە دىمىدوف
 آلتى طاعلار ئىندە معدن اوجاقلرىنى كشف ايتدى .

۱۷۲۳ دە بو معدن اوجاقلار ئىندە اخراجات باشلامسىلە آرتق بورالرى عادتاً
 روسىەنك رقىبسز بر مستەلىكەسى حالى آلدى . طومسقى ، قوزنىتسقى طرفلار ئىندە
 ككن مەساجىرلىرى ىرلىرىنەن محافظە اىتمك بەھانەسىلە بورالرە يوز قدر سوارى
 عسكىرى كۈندرىلدى . ۱۷۶۰ دە آرالرى اوتوزر و ىرست اولق اوزرە استىحكام

و قازاقلار میدان گتیریلدی . روس حکومتی ممکن مرتبه سرعتله بورالینه چققی مهاجرلر یرلشدیرمک ایسته یوردی . بو مقصده مبنی اورالرہ عسکر قازاقلرندن، آله گچن حیدودلردن مرکب سواری و پیاده اولمق اوزره برچوق مقدارده عسکر سوق ایتدی . ۱۷۷۰ ده دون قازاقلرندن (سواری آلایلرندن) بر مقدار گوندریلدیگی کبی متقاعدین عسکریه نك دخی اورالرده اسکانی حقدده امر ویریلدی . ۱۷۵۵ ده معدن اوجاقلرینك بولندینی طرفلره کوره گه، آغیر جزالره محکوم اولانلردن برچوق کیمسلر گوندریلدی . ۱۷۶۱ ده آلتای معدن اوجاقلرنده چالیشمق اوزره روسیه ایچریلرندن بیک دانہ قرعه افرادی طویلانه رق اورالرہ سوق ایدیلدی .

خلاصہ روس حکومتی سیریانك مستملکه حالته افرانگی ایچون پک زیاده سمی وغیرت ایدیور، کوره گه، نفی یه، جزایه محکوم اولانلری، اهلیدن گوزینه ایلدشه نلری اختیاری و جبری اوله رق آلتای سیریاطرفلرینه سوق ایتمکه باشلادی . بونده ایکی دورلوم مقصد واردی : بری بوقطعه واسعه نك هر طرفنده کندی تبعه سنی اسکان ایدره ك آبی و کوتوبی تفریق ایتمین اهالی محلیه نظرندہ روسلری چوق و غلبه لك گوسترمک ، دیکری ده محکوملر و حیدودلری یرلشدیره ك بونلر واسطه سیله کندیسنی محافظه و بونلری کندیسنه سپر اتخاذا ایتک ایدی .

اون یدنجی عصرک واسطنده سیریاده کی منفیلرک عددی بیک بش یوزه بالغ اولمشدی . صوکرالری سیریا قطعه سمی ، اثنای حربده أسیر ایدیلنلرده وطن اولمغه باشلادی . بو صورتله اورالرده برچوق آلمان ، له ، لاتین ، شویت ، کوچوک روس قوملری یرلشدیریش اولدی . بویوک پترو اختلال ایدهن بیگلرجه قازاقلری ده اورایه نفی ایتمشدی . صوکرالری اورالرہ گوندریلش، یاخود قاقچش اولان منفیلرک ، سرسریلرک ، حیدودارک مجموعنی تعیین ایتک ممکن دگلدر . آنجق شوقدر معلومدرکه ۱۸۲۰ سنه لرنده حکومت طرفندن نشر اولتان اراده ایمپراطوری موجبجه سیریایه نفی اولونه جق سرسریلرک عددی سنوی اون بیگه بالغ اولیوردی .

روسیه ایچرولرندن سیریایه کیده ن و یاخود کونده ریلرلردن بر قسیمی کندیلرینه مخصوص ایش کوچ بوله رق ناموسکارانه حیات کچیرمگه باشلادقلری حالده ، حکومتسزلکدن، گنیشلکدن بالاستفاده بوسبتون ایبدن چیقیور ، سرسریلگه آلیشیور ؛ یاخود حیدود چتله ری تشکیل اید یورلردی . بر آز کوزی آجیق اولانلرده اوفق تفک اشیا ، یاخود مشروبات کتولیه صاته رق یریلری صویو یورلردی . حتی عادی بر تجربی کندی طولوسی قیمتدار صامور دریلریله مبادله ایتدکلری کثرتله کورولیورلدی . مع التأسف بونوع فاحش تجارتک حالا آلتای طرفلرند ، تورک ، قازاقلر ، قالموقلر ، تارغانوولر آراسنده دوام ایتدیگی ایشیدیلکده در .

کچن عصرک سکسانجی سنه لرندن اعتباراً اراضیسی آز ، یاخود هیچ اولیان یوزلرجه ، بیگلرجه روس طائفه لری هر ایلک بهارده هجرت ایله اورالی کچه رک شرقی سیریاده اراضی مزروعه انتخاب ایدر ؛ حکومتک هر درلو بیگانه لیکله برابر اوراده یرلشوب قالیرلردی . بو مهاجرت کیتدکجه چوغالوب سنوی اون بیگلرجه اهالی اورالر کیتمک قیدینه دوشدی . آرتق روس حکومتی ده بوکا قارشى لا قید قلامدی . انسانی هجرتده وقوعه کلن سفالتلری تهوینه ، کیتدکلری یرلرده قورونه بیلملری ایچون یاردیم ایتمگه باشلادی . ایشته بو صورتله بوکون سیریانک بالنسبه داخلی روسیه یه یاقین یرلری ، نهرسواحلی عادتاً روسیه دن فرقلی اولیه جق بر حاله کلمشدر . فقط بورالردن آز چوق اوزاقلایشیلدینی کبی ، بوسبتون باشقه برعالم ، باشقه بر مملکت باشلایور ؛ بورالرده روسلردن زیاده یریلرک لسانی ، یریلرک عرف و عادتى ، یریلرک اصول حیات و معیشتی کوزه چارپیور ؛ روسلق بورالرده بک سونوک قالیور .

